

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.2:003.071(497.431)

Prejeto: 29. 5. 2017

Julijana Visočnik

doc. dr., višja arhivistka, Nadškofjski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: julijana.visocnik@rkc.si

Antični prebivalci Spodnje Savinjske doline ali kdo se skriva za imeni na epigrafskih spomenikih

IZVLEČEK

Avtorica v grobem predstavi epigrafske spomenike Spodnje Savinjske doline, ki so ostali v dokaz rimske kulture in pismenstva na naših tleh. Sami nosilci spomenikov na tem mestu stopijo v ozadje, pozornost je usmerjena predvsem na tisto, kar je na njih zapisano. Besedila na spomenikih nam namreč omogočijo globlji uvid v takratne prebivalce in njihovo razslojenost; s pomočjo njihovih imen spoznavamo, kdo so bili, od kod so prišli, s čim so se ukvarjali, kakšna je bila njihova starost ob smrti in še veliko več.

KLJUČNE BESEDE

epigrafika, onomastika, nagrobniki, božanstva, antika, Spodnja Savinjska dolina.

ABSTRACT

INHABITANTS FROM THE ROMAN PERIOD OF THE LOWER SAVINJA VALLEY OR WHO IS HIDDEN BEHIND THE NAMES ON EPIGRAPHIC MONUMENTS

The authoress presents an outline of epigraphic monuments in the Lower Savinja Valley, which still testify to the presence of Roman culture and early literature on Slovenian soil. The contribution addresses not so much the people to whom these monuments were dedicated as the inscriptions on them. The texts on monuments provide us with a greater insight into the then population and its stratification; their names reveal who they were, where they came from, what they did for a living, how old were they when they died, and much more.

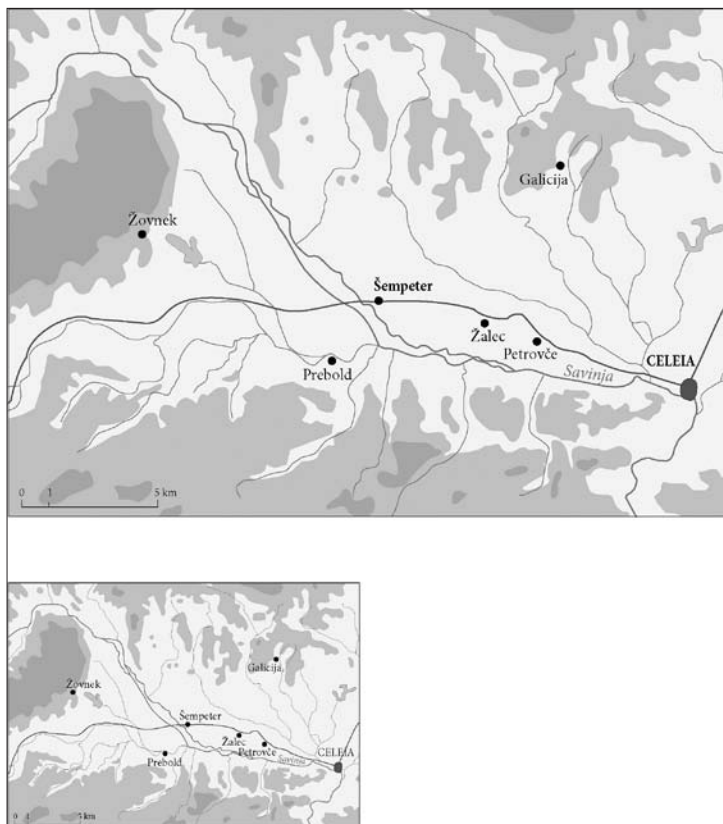
KEY WORDS

epigraphy, onomastics, tombstones, deities, Antiquity, Lower Savinja Valley

Uvod

Preučevanja antičnega prebivalstva na določenih tleh se je mogoče lotiti na različne načine. Ker gre (vsaj na Slovenskem) v glavnem še za čas, ko se ne moremo zanašati na pisne vire, se običajno zatečemo k arheologiji, ki nam z izkopavanji in analizo najdb ponudi možne odgovore na vprašanje, kako so ljudje takrat živeli. Na ta način se je mogoče seznaniti s tem, kako so gradili, kakšna bivališča so uporabljali za svoje domove, kakšna je bila javna infrastruktura, kako so se oblačili, kaj so jedli, kakšni so bili predmeti za vsakdanjo rabo, kje so bile naselbine in kam so pokopavali svoje umrle. Pridatki v grobovih pogosto tudi omogočajo, da se fokus iz makro spremeni v mikro, in pokažejo še dragocene detajle, kot npr. nakit, steklene posodice, morda kovance ali kake druge (majhne) predmete, ki lahko razkrijejo pokojnikov poklic. Osnovno informacijo o najdiščih in posameznih najdbah v Spodnji Savinjski dolini iz rimske dobe lahko pridobimo v Arheoloških najdiščih Slovenije (ANSI, 1975) oziroma iz Arheološkega katastra Slovenije (*Arkas*).¹

A na tem mestu se ne bomo ukvarjali z arheologijo, temveč bomo s pomočjo edinih pisnih virov, ki jih imamo iz tega časa, poskusili kar največ povedati o prebivalstvu, ki je v času (predvsem) od 1. do 3. stoletja poseljevalo ta prostor. Morda ne toliko o prebivalstvu na splošno, temveč bolj o posameznikih. Ohranjeni epigrafski spomeniki namreč omogočajo bolj ali manj poglobljen ekskurz v življenje posameznika, ki je na določenem spomeniku dokumentiran. Njihov pomen, pa čeprav gre dejansko za edine pisne vire iz tega časa z našega prostora,² je še vedno pogosto postavljen na stranski tir. Spodnja Savinjska dolina, ki je v rimskih časih upravno sodila k Celeji (*municipium Claudium Celeia*) in je bila podeželsko zaledje rimskega avtonomnega mesta Celeja, ponudi kar nekaj materiala, pri čemer izstopa pomen Šempetra in tamkajšnjih spomenikov. Edikule iz Šempetra in drugi tamkajšnji nagrobniki so bili v preteklosti že velikokrat analizirani z različnih vidikov,³ tako da se bomo na tem mestu posvetili samo družinam in posameznikom, za katere so bili postavljeni. S pomočjo imen, njihovega izvora, imenskih formul in razširjenosti po rimskem imperiju bo mogoče več

Spodnja Savinjska dolina: najdišča epigrafskih spomenikov (priprava zemljevida Mateja Belak).

¹ <http://arkas.zrc-sazu.si/index.php?kaj=search.najdisce>. Prim. še Kolšek, Savinjska dolina, str. 118–131; Kolšek, Nova arheološka odkritja, str. 83–88.

² Izjema je Viktorin Ptujski, ki pa ga ne moremo uporabiti kot zgodovinski vir, saj gre za enega prvih eksegetov.

³ Prim. Klemenc, Kolšek, Petru, *Antične grobnice v Šempetru*; Kolšek, *Vzhodni del antične nekropole v Šempetru*; Kastelic, *Šempeter v Savinjski dolini*, in drugi.

povedati o posameznikih, ki so omenjeni na napisih (predvsem torej na nagrobnikih v obliki nagrobnih plošč, žar, stel in celo zidanih grobov oziroma edikul v Šempetru; tem pa je mogoče dodati še kak oltar).

Tako na oltarjih kot še toliko bolj na nagrobnih spomenikih so glavnina besedila imena, torej imena posvetiteljev (na votivnih spomenikih) ali pokojnikov oziroma tistih, ki so poskrbeli za postavitev (družinskega) nagrobnika, zato je več kot na mestu, da si ta imena natančneje ogledamo. Še pred tem pa se zdi nujno, da nekaj besed namenimo onomastiki, vedi, ki se ukvarja prav z imeni, poimenovanjem, prenašanjem imen, pravzaprav z vsem, kar se za imeni oziroma določeno imensko formulo skriva. Rimska onomastika (kakor tudi vse ostale) ima svoje zakonitosti, ki se ob srečanju s staroselskimi kulturami v provincialnem okolju nekoliko modificirajo in prilagodijo.

Onomastika

O prebivalcih določenega prostora lahko veliko povedo tudi napisi, najdeni na tem območju. Večinoma gre za nagrobnike, drugo največjo skupino napisov (s katerimi se ukvarja epigrafika) pa tvorijo oltarji z votivnimi napisi. Ker največji delež besedišča latinskih napisov v rimskem imperiju predstavljajo imena, so s tem postala nujni vidik epigrafskih študij. Z imeni se ukvarja onomastika, ki odkriva vedno nove možnosti raziskav;⁴ onomastika se je začela razvijati sočasno z epigrafiko. Na osnovi imen je mogoče o nekem napisu in predvsem o osebi, ki je tam omenjena, izvedeti veliko več, kot se morda kaže na prvi pogled. V rimskem imperiju so imena povezana s stopnjo romanizacije, do določene mere jih pogojuje provincialno okolje, sestavljena pa so iz treh, dveh ali enega dela (oziroma imena). Domače prebivalstvo je kmalu prevzelo rimsko navado postavljanja kamnitih spomenikov z napisi (t. i. *epigraphic habit*), s tem pa so se na njih znašla tudi imena, ki niso bila latinskega izvora, saj je prevzemanje jezika (latiniziranje) na določenem območju potekalo počasneje kot prevzemanje navad, ki so bile med prišleki priljubljene in so se z njimi na tem območju ustalile. V velikem delu rimske države se tako srečamo z imeni keltskega izvora, pogosta so še ilirska imena, sledijo etruščanska, grška, venetska in druga.⁵ Za provincialno okolje velja pravilo, da je v prvem obdobju priključitve na napisih na eni strani mogoče najti več avtohtonih imen, na drugi pa je razmeroma velik delež prebivalstva z latinskimi *tria nomina*, kar je mogoče pojasniti

z italjskimi priseljenci, ki so navado sploh prinesli na novoosvojena območja. Z napredovanjem romanizacije se povečuje delež latinskih imen, kar lahko razložimo s podeljevanjem rimskega državljanstva ter širjenjem latinskih imen med avtohtonim prebivalstvom. Pri tem pa je treba bolj pritrditi Alföldyju, ki trdi, da so bili rimski državljani novih noriških mest večinoma romanizirani domačini. Temu stališču nasprotuje pred kratkim predstavljena teorija, po kateri naj bi bilo noriško prebivalstvo od samega začetka sestavljeno predvsem iz italjskih prišlekov (rimski državljani).⁶

S povečevanjem števila polnopravnih rimskih državljanov na določenem območju se na tem prostoru povečuje delež latinskih imen. Ti prebivalci so se namreč od ostalih ločili po tem, da je bilo njihovo ime sestavljeno iz treh delov (*tria nomina*); od teh sta bila prva dva gotovo latinskega izvora, saj so dobili prvo ime (*praenomen*) in družinsko ime (*nomen gentile*) od cesarja, ki jim je državljanstvo podelil. Tretji del imena (*cognomen*) praviloma ni bil latinski; uveljavljena praksa je namreč bila, da so novopečeni rimski državljani kot tretji del imena obdržali svoje staro ime avtohtonega porekla. Avtohtono prebivalstvo, ki je rimsko državljanstvo prejelo po drugih kriterijih, pa je mogoče prepoznati tudi po gentiliciju, ki so ga tvorili iz domačega osebnega imena s pripono *-ius*. Na ta način so nastala imena s t. i. psevdogentiliciji, ki so posebna oblika patronimika. Razširjeni so predvsem na področju keltsko-germanske onomastike v latinskem jeziku. Ime, ki je izpeljano iz očetovega imena, je postavljeno na mesto rimskega gentilicija.⁷

Delež latinskih imen se je na določenem območju povečeval še s kolonizacijo in priseljevanjem. Na novoosvojena območja so se priseljevali trgovci, uradniki in vojaki (tudi veterani) iz italjskih mest. Na našem območju imamo opravka predvsem s priseljenci iz severne Italije, iz Trsta (*Tergeste*) in današnjega Ogleja (*Aquileia*), pa tudi drugih italjskih mest. Vse to je imelo za posledico postopno romaniziranje (in latiniziranje) domačega prebivalstva, kar se je morda kazalo tudi v tem, da so nekateri svojim otrokom dajali latinska imena in ne več domačih, saj so bili prepričani, da se bodo tako lažje vključili v rimsko družbo.

Ime na napisu lahko torej nakaže izvor prebivalca, obenem pa razmeroma natančno opredeli njegov družbeno-pravni status. Redki so primeri, ko je ta omenjen izrecno, večinoma ga lahko razberemo iz

⁴ Šašel, *Probleme*, str. 352–368; avtor natančno opredeli in definira probleme ter možnosti, s katerimi se srečuje onomastična stroka. Prispevek kljub zobu časa velja za temeljno vodilo onomastičnih raziskav. Kakoschke, *Ortsfremde*, pa se posveti ugotavljanju tujcev na določenem prostoru s pomočjo imena in njegovih sestavnih delov.

⁵ Untermann, *Vorrömische Namen*, str. 25–29, predstavi domača imena med Alпами in Donavo.

⁶ Prim. Alföldy, *Noricum*, str. 81–87; Scherrer, *Vom Regnum Noricum*, str. 59–63, predstavi razmeroma radikalen pogled na potek romanizacije, ki naj ne bi bil več toliko odvisen od sodelovanja z domačini (predvsem elite), temveč predvsem in samo od priseljencev. Takšen model se zdi manj verjeten. Resnici se gotovo najbolj približamo z upoštevanjem obeh dejavnikov: podeljevanje državljanstva avtohtonemu prebivalstvu na eni strani ter vpliv priseljencev na drugi.

⁷ Prim. Mainardis, *L'evoluzione*, str. 94.

zgradbe imena. Za osebe z imenom tipa *tria nomina* lahko načeloma predvidevamo status polnopravnega rimskega državljan. Obstajajo izjeme, npr. v primeru grškega osebnega imena obstaja večja verjetnost, da gre za osvobojenca ali njegovega potomca (*libertus*). Peregrini, navadni prebivalci provinc brez državljanstva, običajno nosijo ime, ki mu sledi očetovo ime v genetivu. V takih primerih govorimo o t. i. peregrini filiaciji, ki je morala biti razširjena v velikem delu Evrope. S filiacijo se srečamo tudi pri *tria nomina*, t. i. patronimik (očetovo ime v genetivu) velja za nepogrešljivi del imen tistih prebivalcev rimskega imperija, za katere smo lahko gotovi, da so bili rimski državljani (sploh če je navedeno tudi volilno okrožje).

Iz imena je nekoliko težje sklepati na osvobojenca, saj jih je mogoče pomešati z običajnimi peregrini.⁸ Tudi njihovo ime je namreč velikokrat podano samo z dodatkom drugega imena v genetivu. Primeri, ko temu sledi še črka L za *libertus*, se pojavljajo redkeje. Če pa omenjene besede na napisu ni, kako lahko z gotovostjo trdimo, da gre v danem primeru dejansko za osvobojenca? Razmeroma zanesljiv namig se lahko skriva v večdelnem imenu, ki je uporabljeno kot neke vrste filiacija. Za takšnega prebivalca (npr. polnopravnega rimskega državljan) obstaja večja verjetnost, da je sužnje imel in jih tudi osvobajal (*manumissio*). Pozabiti pa ne smemo niti na podatke, ki jih ponuja kontekst (druga imena na istem napisu ali informacije z drugih napisov v okolici).

Nekoliko lažje je sklepati na sužnje, saj so njihova imena pogosto grškega izvora, kar pa ne kaže na njihovo geografsko poreklo. Podobno kot pri ravnokar omenjenih osvobojencah se lahko tudi na tem mestu znajdemo v dilemi, če beseda *servus* ni izpisana v celoti ali v kateri izmed možnih okrajšav (*S*, *SER*). Težko je namreč z gotovostjo trditi, ali gre dejansko za sužnja ali pa imamo morda opravka z osvobojencom ali celo s peregrinom, čigar ime je sestavljeno iz dveh delov, od katerih je drugi del očetovo ime v genetivu. Obstajajo namreč tudi primeri, kjer očetovemu imenu ne sledi še beseda *filius* (ali okrajšava zanj: F, FI, FIL), kar je bila običajna praksa. Tako za sužnje kot tudi za osvobojenca je obstajal izbor imen (npr. *Hilarus*, *Felix*, grška imena), ki so bila zanje značilna (pri sužnjih gre za imena s pejorativnim pomenom; pri osvobojencah za imena, ki poudarjajo novopridobljeni svobodni status: *Ingenuus*).⁹

Tudi na napisih antične Celeje predstavljajo imena ogromen delež besedišča. Oseb s *tria nomina* – torej načeloma polnopravnih rimskih državljanov – je najmanj, obstajajo pa tudi primeri, ko imajo dvodelno ime: družinsko ime (*nomen gentile*)¹⁰ in osebno ime (*cognomen*). Ta imena moramo obravnavati vzporedno s *tria nomina*, saj gre tudi v večini teh primerov za polnopravne rimske državljane. Raba prvega imena (*praenomen*) je začela sčasoma upadati, v 3. stoletju pa so ga začeli povsem opuščati.¹¹ Sledijo osebe, katerih ime je zapisano z njihovim osebnim imenom in imenom v genetivu. Za imeni tega tipa se lahko skrivajo peregrini, sploh če imenoma sledi beseda *filii-us/-a* (takšnega prebivalstva je bilo na provincialnih tleh gotovo največ).

Izpričani so še primeri, ko je ime le eno; lahko so avtohtona, latinska ali grška. Veliko jih datiramo v čas od 3. stoletja naprej, ko je imenski sistem postal vedno bolj ohlapen, tako da je bilo vedno bolj običajno imeti eno ime.¹² Prebivalci z enim imenom so lahko imeli suženjski status (sploh če je bilo ime grškega izvora); lahko so bili navadni (peregrini) prebivalci, v poznejšem obdobju pa celo pomembnejši posamezniki. Tudi imena na krščanskih napisih so enodelna in morda nekoliko posebna; kristjani so se v prvih stoletjih našega štetja od ostalega prebivalstva namreč ločili tudi po imenih. Krščanske napise je tako do določene mere mogoče prepoznati tudi na ta način.¹³

mogoče lotiti. Izčrpno in kronološko je rimsko onomastično prakso prikazal Salway v prispevku z naslovom *What's in a Name? A Survey of Roman Onomastic Practice from c. 700 B.C. to A.D. 700*. Še vedno so merodajni članki v zborniku *L'onomastique latine* iz leta 1977; pri tem ima posebno mesto Alföldyjev članek (Alföldy, *Die Personennamen*, str. 249–264), saj obravnava osebna imena v rimski provinci Norik. Prim. še Mainardis, *Norma onomastica*, str. 559–562, kjer avtorica predstavi določene vidike razvoja onomastičnih norm na primerih iz Akvileje. Za splošen pregled rimskega imenskega sistema prim. še Salomies, *Names and identities*, str. 77–87.

¹⁰ Solin, *Die innere Chronologie*, str. 138; gentilicije so uporabljali tudi samostojno, saj so prevzeli funkcijo osebnega imena (*cognomen*).

¹¹ Prvotno vlogo prvega imena (*praenomen*) kot imena, ki je do ločalo posameznika, je konec 1. st. pr. Kr. prevzelo t. i. osebno ime (*cognomen*). Družine, pri katerih se je to zgodilo, so začele prva imena opuščati. V začetnem obdobju se je to kazalo tako, da je prvo ime ostalo le še neke vrste fosilna tvorba: očetovega prvega imena ni več podedoval samo prvorojeni sin, temveč vsi. Obstajalo je namreč osebno ime, s katerim jih je bilo mogoče ločevati. Od sredine 2. stoletja naprej pa so bila prva imena v vedno večji krizi; opuščanje je bilo vedno bolj dosledno; okoli leta 300 so postala redkost celo med senatorsko aristokracijo. Prim. Salway, *What's in a Name*, str. 130–131. Natančno analizo prvih imen najdemo v Salomies, *Die römischen Vornamen*.

¹² Kajanto, *The Emergence*, str. 421–430.

¹³ Bratož, *Kršćanstvo v antiki*, str. 11–27 (kratek oris krščanstva v antiki na našem prostoru); Bratož, *Kratek oris*, str. 205–221.

⁸ Prim. Dardaine, *Les affranchises des cites*, str. 213–228, ki želi s pomočjo imen mestnih osvobojenec ugotoviti nomenklaturu za *cives Latini*. Ugotovi, da obstajajo razlike v strukturi poimenovanja med osvobojenca mest z rimskim pravom in tistih z latinskim, npr. (noriški) municipiji. V »rimskih« so praviloma poimenovani s *tria nomina*, v »latinskih« pa je nomenklatura zelo različna: gentilicij, samostojno ime; *tria nomina* so zelo redka. Primeri iz Celeje to potrjujejo (prim. str. 227, saj so tako *tria nomina* kakor tudi samostojna imena).

⁹ Rimski sistem poimenovanja je pojasnjen na številnih mestih, med drugim tudi v vseh epigrafskih priročnikih, saj se brez osnovnega vedenja o rimski nomenklaturi napisov sploh ni

Primeri¹⁴

Galicija

----- | [---] Celeian(orum) l(iberto) | [---] an(norum)
LX et | [---] llae uxori | [paren]tibus et | [---] lo fil(io)
an(norum) XXV¹⁵

Prevod: ... osvobodjencu Celejanov ... staremu 60 let,
in ženi ..., staršem in ... sinu, staremu 25 let.

Komentar: Pred nami je približno polovica nagrobne-
ga spomenika, posvečenega osvobodjencu mesta Cele-
ja (gre torej za nekdanjega mestnega sužnja) in nje-
govi družini (prim. besede: *uxor* – žena, *filius* – sin).
Omenjeni osvobojenec, čigar ime ni ohranjeno (ka-
kor tudi nobeno drugo), je doživel kar lepo starost.¹⁶

Galicija

C(aius) Rufius C(ai) l(ibertus) | Symphonus | et | Rufia
Primula e^ht | -----¹⁷

Prevod: Gaj Rufij Simfon, Gajev osvobojenec, in Ru-
fija Primula in ...

Komentar: Ime *Symphonius* je grškega izvora, ki ga
lahko pričakujemo pri osvobodjencih, kar je Gaj Ru-
fij dejansko bil. V *OPEL-u* je mogoče najti napačen
zapis tega imena, prim. *OPEL* IV, 103: *Symphorus*.
Rufiji so bili v Noriku ena premožnejših družin, pa
ne samo v Celeji, temveč po vsej provinci.¹⁸

Gomilsko

Ulpia Firmin(a) an(n)orum triginta. | M(arcus) Ulpus
| Firminus et | Connonia Statuta | v(ivi) fecerunt | sibi
et Ulpio Primiano | filio an(norum) XIII.¹⁹

Prevod: Ulpija Firmina, stara trideset. Mark Ulpij
Firmin in Connonija Statuta sta za življenja postavi-
la (spomenik) sebi in sinu Ulpiju Primijanu, staremu
13 let.

Komentar: Cesarski gentilicij *Ulpus* povezujemo s
cesarjem Trajanom, kar je pri tem napisu tudi osnov-
ni kriterij za datiranje (približno od 2. stoletja na-
prej). Ostali deli imen so pogosta in običajna latinska
imena. Posebno je ime *Connonia*, ki je kot družinsko
ime v ženski obliki dokumentirano samo na tem me-
stu (prim. *OPEL* II, 72). Kot osebno ime, torej *cogno-
men*, ga v moški obliki najdemo še v Galiji (*CIL* XIII
2902: *Gallia Lugdunensis*).²⁰

Letuš

Albanus | Hespani ser(vus) | v(ivus) f(ecit) sibi et | Surae
uxor(i) | an(norum) XXXV.²¹

Prevod: Alban, Hespanov suženj, je za življenja po-
stavil zase in za ženo Suro, staro 35 let.

Komentar: Iz Letuša poznamo napis, ki omenja tri
osebe: sužnja Albana (*Albanus*), ki je bil poročen s
Suro (*Sura*), in njegovega lastnika Hespana (*Hes-
panus*). Osebno ime *Albanus* je pogosto v Italiji in
v provincah s keltskim prebivalstvom. Sama po sebi
se ponuja razlaga, da je izpeljano iz imena za me-
sto Alba.²² Ime *Hespanus* lahko verjetno enačimo z
imenom *Hispanus*, ki prav tako sodi med t. i. geo-
grafska imena, saj je povezano s Hispanijo.²³ Ime *Su-
rus* *OPEL* IV, 102, 104 = *Syrus*.²⁴ Izvor imena *Surus*
(*Syrus* in temu sorodnih imen) še ni docela pojasnjen,
saj je mogoče predvidevati keltske, ilirske, traške, gr-
ške, germanske ali celo semitske sledi.²⁵ Nezanemar-
ljivo pa je, da je ime v Noriku in Panoniji razmeroma
dobro zastopano, kar kaže na domače korenine.

Petrovče

----- | [---] f(ili-) Cl(audia) Cel(eia) | [---] o II vir(-)
i(ure) d(icundo) [---] | [---] M(arci) f(ilio) Mate[r]no
| [---] Tros(i-) Paul(---) et | [---] Cl(aud(ia) [E]unae
[---] ? | [---] NO [---] | [---] LET [---] | [---] LAE
[---] | -----²⁶

Prevod: ... sinovi (?) Klavdija Celeja ... za ... enega
od obeh županov ... za Markovega sina Materna ...
Trosija Pavla in Klavdijo Euno ...

Komentar: Na napisu je dokumentiran pripadnik
družine Trosijev – *Trosius* je gentilno ime, razširje-
no v Italiji, od koder izhaja.²⁷ Poleg tega je mogoče
ugotoviti, da je bil nagrobnik z napisom pripravljen

²¹ *CIL* III 5112 = *ILLPRON* 1809, *HD*066952 = *lupa* 4080 = *EDCS*-14500417.

²² *OPEL* I, 38; prim. Lochner von Hüttenbach, *Personennamen*, str. 14, kjer opozori na možnost, da je ime keltskega izvora; Kajanto, *Cognomina*, str. 181; prim. še Meid, *Keltische Personennamen*, str. 251, ki opozori na možnost, da bi ime lahko imelo korenine v enem najstarejših imen za Britanijo in bi tako zaznamovalo osebo, ki prihaja iz Britanije. Naniza pa še druge možnosti, v številu katerih najdemo vzrok, da avtor ime uvrsti med tista, katerih jezikovna pripadnost je problematična.

²³ Kajanto, *Cognomina*, str. 199.

²⁴ Meid, *Keltische Personennamen*, str. 289, nakaže dva možna izvora tega imena; na eni strani je lahko etnični indikator (Siri-
jec), kar je razmeroma verjetna možnost v Panoniji, saj so bile tam zastopane sirske enote rimske vojske. Drugi vir je lahko istozvočna besedna tvorba v evropskih jezikih, ki morda izha-
ja še iz skupnega prajezika, ohranila pa se je tudi v keltskem, a brez jasne etimologije. Prim. še Mainardis, *Tracce di onomastica Celtica*, str. 55, kjer avtorica poudari, da idionimi ali osebna imena (*cognomina*), npr. grško-orientalska, niso dokaz etnično geografskega izvora določene osebe. Kot primer vzame ime *Sur-us/a*, ki je izpričano na območjih s keltskim prebivalstvom, v venetskem jeziku ter v latinski onomastici.

²⁵ Lochner von Hüttenbach, *Personennamen*, str. 157–158.

²⁶ *CIL* III 5116 (+ p. 2285) = *CIL* III 13525 = *ILLPRON* 1850, *HD*017173 = *lupa* 4908 = *EDCS*-14500421.

²⁷ *OPEL* IV, 131; Zajac, *Einige vermögende Familien*, str. 86 (iz severne Italije).

¹⁴ Napis so navedeni po abecednem vrstnem redu krajev, kjer so bili najdeni; z izjemo Šempetra, ki s številčnostjo in izjemnostjo najdb izstopa ter predstavlja enoto zase (postavljen je na začetje).

¹⁵ *CIL* III 5282 = *ILLPRON* 1730, cf. *HD*067034 = *EDCS*-14500593.

¹⁶ Wedenig, *Administration*, str. 131.

¹⁷ *CIL* III 5281 = *ILLPRON* 1729, *HD*067035 = *lupa* 4084 = *EDCS*-14500592.

¹⁸ *OPEL* IV, 34; Lochner von Hüttenbach, *Personennamen*, str. 135; Zajac, *Einige vermögende Familien*, str. 81–84.

¹⁹ *CIL* III 5114 = *ILLPRON* 1858, *HD*066843 = *lupa* 4138 = *EDCS*-14500419.

²⁰ Več o vplivu avtohtonih (keltskih) imen na *com-*, *con-*, *co-*, *cou-* itd. najdemo v Evans, *Gaulish Personal Names*, 1967, 183–186.

za *duumvira* oziroma župana, torej za nekoga, ki je opravljal najvišjo funkcijo v koloniji oziroma municipiju, ki sta jo (kot pove že ime) hkrati opravljala dva moža. Oblast (*iurisdictio*) sta izvajala nasproti nižjim plastem družbe. *Duumviri* so sklicevali svet stotih (*ordo decurionum*) in zborovanja ljudstva, vodili volitve drugih uradnikov in funkcionarjev ter zastopali mesto pri cesarju in drugih mestih.²⁸ V Noriku so *duumviri* najpogostejše omenjeni municipalni uradniki; na napisih, kjer so izpričani, so z njimi pogosto zapisani še žena in potomci.²⁹

Prebold

*Gaude terra solo et longum laetare per aev[um],
Accipe pacificum corpus et flore co[r]ona
V[ati]s innocui, sup (!) quo pastore b<e>a[to]
Didicimus domini legem pia voce ca[n]tente.*

- 5 *En age, si meritis nobis h(a)ec munera de[dit],
Ne aliud sancti quam balsama corpus in[undent].
Tu autem de domino precibus orare mem[ento],
In tua ne veniat grege leo fervidus i[n]tro].
E p i s c o p [i.]³⁰*

Prevod (po Špelič, Zgodnjekrščanska latinska poezija, str. 102–103):

Zemlja, veseli prsti se in v dolge raduj se vekove.
Sprejmi in s pisanim cvetjem ovenčaj pomirjeno truplo

pevca brez graje. Ko on kot pastir nas blago je vodil,
božjih postav smo učili se, svete prepeval je pesmi.
Glej, torej zdaj, če on nam zaslužil je vse te darove,
drugega nič, le balzam telo naj svetnika polepša.
Ti pa se spomni, da prosil v molitvi boš vselej Gospoda,

v tvojo da čredo ne vrine se lev, podivjani sovražnik.
ŠKOFA Gavdencija.

Komentar: Napis, posvečen škofu Gavdenciju, sicer res nekoliko štrli iz konteksta, saj je precej mlajši od ostalih. Poleg tega je vezan na s krščanstvom prepredeno družbo, ki pa je bila še kako zaznamovana s klasično antično kulturo. Prav zaradi tega ga kljub odstopanju na tem mestu vendarle navajamo, saj gre za pričevanje časa, ki nas opozori na še vedno živo antično omikanost (uporaba heksametra), na že vzpostavljeno cerkveno upravo in na cerkvene dostojanstvenike, ki so bili v pozni antiki gotovo razmeroma pomemben del družbe. Obravnavani napis je za naš prostor poseben, saj ga lahko postavimo v 6. stoletje, torej v čas, ko epigrafske kulture pri nas skoraj ni več; poleg tega je napisan v heksametrih, ki so povrh vsega še okronani z akrostihom moža (škofa), Gavdencija, ki je cerkveno službo najverjet-

neje opravljal prav v bližnji Celeji.³¹ Rimska kultura, latinski jezik in omikanost so očitno živeli naprej v pozno antiko, kar ta napis vsaj delno dokazuje. Obstaja majhna možnost, da je bilo škofu ime *Gaudens* in ne *Gaudentius*; v akrostihu bi tako stal dativ (ne genitiv), zadnjo vrstico pa bi morali dopolniti z *episcopo* in ne *episcopi*. Časovni okvir pa je bolj naklonjen imenu s pripono *-ius*. Za datacijo se 6. stoletje zdi najverjetnejše, saj iz napisa ni mogoče slutiti nemirnih dogodkov.

Žalec

----- | [---] ORFATVS | [---Q?]uartia | [---] | [---]
| [---]N(?)[-] | -----³²

Prevod: ORFATUS (?) ... Kvartija ...

Komentar: Glede besede *ORFATUS* ni mogoče priti do gotovih zaključkov, saj se to ime (če sploh gre za ime) do danes ni pojavilo še nikjer drugje. Drugo besedo se je do sedaj običajno bralo kot *Vartia*, zdi pa se, da gre za del imena *Quartia*. Ime *Quart-ius/-ia* se je uporabljalo tako kot gentilno ime (*gentilicium*) kakor tudi kot osebno ime (*cognomen*); prim. *OPEL* IV, 16.

Spodnje Gorče (Žovnek)

*Maximus | Antonior(um) lib(ertus) et | Vercilla v(ivi)
f(e)cerunt | sibi et | Nundinae fil(iae) an(norum) V, | et
Urso filio an(norum) XXX.*³³

Prevod: Maksim, osvobojenec Antonijev, in Vercilla sta za življenja postavila sebi in hčerki Nundini, stari 5 let, ter sinu Ursu, staremu 30 let.

Komentar: Ime Maksim sodi med najpogostejša imena v Noriku, pa tudi širše v rimskem imperiju.³⁴ Najverjetneje ga lahko uvrstimo med t. i. *Decknamen*.³⁵ Ime *Vercilla*, ki je izpričano samo v Noriku in Narbonski Galiji,³⁶ je keltskega porekla, saj se začena s tipično keltskim elementom *Ver-*,³⁷ (»na, preko«). S koledarjem lahko povežemo ime *Nundina*, saj so bile *nundinae* dan, na katerega so vsak deveti dan trgovali.³⁸ Ime *Ursus* je pogosto v zahodnem delu rimskega cesarstva, še posebej v Noriku in Panoniji.³⁹ Spada med latinska osebna imena, ki so sicer v osnovi stvar-

³¹ Prim. Bratož, *Kratek oris*, str. 208–210; Bratož, *Ciglenečki, Antichità altoadriatiche*, str. 517–518.

³² *AIJ* 18, HD067361 = EDCS-11300910.

³³ *CIL* III 5113 = *ILJug* 378 = *RIS* 346 = *ILLPRON* 1989, HD066580 = *lupa* 1652 = EDCS-14500418.

³⁴ *OPEL* III, 70–72.

³⁵ Imena, ki so tako v izvirniku kot v latinščini zvenela enako, a niso imela istega pomena (Weisgerber, *Rhenania Germano – Celtica*, str. 360).

³⁶ *OPEL* IV, 157.

³⁷ Evans, *Gaulish Personal Names*, str. 279–280; prim. še Meid, *Keltische Personennamen*, str. 178–179, kjer predstavi keltsko predpono **uer-* in njen pomen; v nadaljevanju pa še ime *Vercella* (in sorodna *Vercello*, *Vercill-us/a*, *Vercellius*), kjer zadnji del imena vsebuje indg. **kel-* (kvišku štrleti), ki se ohrani tudi v keltskih imenih. Pomen celotnega imena bi se tako glasil tisti, ki povsod štrli kvišku, preneseno: ki je v vsem odličen.

³⁸ Kajanto, *Cognomina*, str. 221, uvršča ime med tista, ki so povezana s koledarjem.

³⁹ *OPEL* IV, 187–188.

²⁸ Prim. *RE* V, 1905, 1804–1838.

²⁹ Prim. Wedenig, *Administration*, str. 18–19; prim. še Langhamer, *Die rechtliche*, str. 62–149, ki funkcijo, naloge izvrševalcev in sploh vse povezano z njimi natančno in izčrpno predstavi.

³⁰ *AIJ* 16, HD067360 = *lupa* 6187 = EDCS-11300909.

na imena za živali,⁴⁰ a je njihova raba prešla na osebnostna imena.

Šempeter

Posebno obravnavo si zasluži Šempeter v Savinjski dolini, saj izstopa po številu in izjemnosti spomenikov. Mimo kraja je potekala že prazgodovinska »jantarna pot«, katere traso so uporabili tudi Rimljani za svojo cesto, ki je Italijo povezala s provincami. Leta 1952 je prišlo do edinstvenega odkritja, ko so pri zemeljskih delih v sadovnjaku južno od ceste sredi naselja odkrili razne marmorne bloke in reliefe. Izkopavanja, ki so trajala do leta 1956, so pokazala, da gre za večje rimsko grobišče, kjer je stalo več velikih marmornih grobnic (edikul), ki še vedno veljajo za ene lepših v tem delu rimskega imperija. Poleg štirih (Vindonijeva, Enijeva, Spektacijeva in Priscijanova), ki so danes razstavljene v arheološkem parku, so iz preostalih marmornih blokov rekonstruirali še eno, kjer pa napis ni izpričan.⁴¹ Napise je mogoče najti tudi na številnih preprostejših nagrobnikih v obliki stele, plošč ali pepelnic, ki jih danes hranijo bodisi v samem arheološkem parku ali v Pokrajinskem muzeju Celje. Monументalne edikule v Šempetru še vedno vzbujajo zanimanje strokovnjakov, tako arheologov in epigrafov kot tudi umetnostnih zgodovinarjev,⁴² ki pa so v obravnavo pogosto pritegnili tudi preproste nagrobne s tega območja. Poleg teh na ožjem območju Šempetra poznamo tudi redke oltarje, npr. iz Dobrteše vasi oltar za Carvonijo in Jupitra.

Napisi iz Šempetra

[Ca]rvoniae | Aug(ustae) sacr(um). | P[r]o salute | C[n(aei)] Atili(i) | Iuliani.⁴³

Prevod: Posvečeno vzvišeni Karvoniji. Za rešitev (blagor, blagostanje) Gneja Atilija Julijana.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(olichen) | pro s(alute) imp(eratoris) Caes(aris) | [[M(arci) Opelli]] Severi | [[Macrini Pii Fel(ici) Aug(usti)]] e^{at} | M(arci) [[Opelli]] Antonini | [[Diadumeniani nob(ilissimi)]] Caes(aris). | Aur(elius) Aquila et Aur(elius) Bassus e^{at} Vari^{nus} | sacerdotes templum (?) vi ignis consum[ptum] | [r(eficiendum) c(uraverunt)]?⁴⁴

Prevod: Jupitru, Najboljšemu in Največjemu Dolienskemu za blagor imperatorja, cesarja Marka Opelija Severja Makrina Predanega in Zvestega Augusta in Marka Opelija Antonina Diadumenijana, najplemenitejšega cesarja. Avrelij Akvila, Avrelij

Bassus in Varin, svečeniki, so poskrbeli za obnovitev templja, ki ga je uničil ogenj.

D(is) M(anibus). | Bellicius | Victor <II> vir d(e)c(urio) c(ivitatis) | Celeiens<s>ium. | Ursina liberta | patrono op- | timo et bene | merito o(bito) an(norum) | LXXX fecit.⁴⁵

Prevod: Božanskim Manom. Belicij Viktor, eden od dveh županov mesta Celeje. Osvobojenka Ursina je postavila najboljšemu in dobro zaslužnemu patronu, ki je umrl star 80 let.

C(aio) Spectatio C(aii) fil(io) Cla(udia tribu) | Prisciano II vir(o) i(ure) d(icundo) [an(norum) XL]V | C(aius) Spectatius Finitus [II vir] | i(ure) d(icundo) Cl(audiae) Cel(eiae). Pater [infelicitis] | simus fecit [---] | [---]MATU[---] | [---]⁴⁶

Prevod: Gaju Spektaciju Priscijanu, sinu Gaja, ki je bil vpisan v klavdijsko volilno okrožje, duumviru, staremu 45 let, Gaj Spektacij Finit, duumvir v Klavdiji Celeji. Postavil najnesrečnejši oče ...

C(aiae) Sept(imiae) C(aii) f(iliae) Iustae, | aⁿ(norum) LV, uxorⁱ Sp(ectatii) Prⁱiscianⁱ.⁴⁷

Prevod: Gaji Septimiji Just, hčeri Gaja, stari 55 let, ženi Spektacija Priscijana.

D(is) M(anibus). | C(aius) Vindonⁱus | Successus | aed(ilis) Cl(audiae) Cel(eiae) | fec(it) sibi et | Iuliae Sex(ti) fil(iae) | Ingen^uae uxori | fidelⁱissim^uae an(norum) L.⁴⁸

Prevod: Božanskim Manom. Gaj Vindonij Sukces, edil Klavdije Celeje, naredil zase in za najzvestejšo ženo Julijo Ingenuo, Sekstovo hčer, staro 50 let.

Q(uintus) Ennius Liberalis et Ennia | Oppidana fec(erunt) sibi et Kalendinae f(iliae) an(norum) XVII | et Vitulo fil(io) an(norum) XXX.⁴⁹

Prevod: Kvint Ennij Liberalis in Ennija Oppidana sta postavila sebi in hčeri Kalendini, stari 17 let, in sinu Vitulu, staremu 30.

D(is) M(anibus). | Statutius Secun^dus | ianus e^{at} Cerva con(iux) | filio Statutio Secun- | do, o(bito) aⁿ(norum) IIII.⁵⁰

Prevod: Božanskim Manom. Statucij Sekundijan in žena Cerva sinu Statuciju Sekundu, staremu 4 leta.

⁴⁰ Kajanto, *Cognomina*, str. 324–334.

⁴¹ Maver, *AV* 55, 2004, 343–414.

⁴² Klemenc, Kolšek, Petru, *Antične grobnice v Šempetru*, 1972; Kolšek, *Vzhodni del*, 1977; Kastelic, *Šempeter v Savinjski dolini*, 1997; za napise Šašel v *ILJug*, 1963.

⁴³ *CIL* III 5115 (+ p. 1827) = *AII* 17 = *ILLPRON* 1771, *HD066993* = *lupa* 9486 = *EDCS*-14500420.

⁴⁴ *HD012560* = *lupa* 6638 = *EDCS*-07400586.

⁴⁵ *HD012563* = *lupa* 4127 = *EDCS*-03700654.

⁴⁶ *ILJug* 372 = *ILLPRON* 1864, *HD017908* = *lupa* 11198 = *EDCS*-14400630.

⁴⁷ *ILJug* 371 = *ILLPRON* 1863, *HD017908* = *lupa* 11199 = *EDCS*-14400630.

⁴⁸ *ILJug* 375 = *ILLPRON* 1867 + 1872, *HD003293* = *lupa* 11200 = *EDCS*-14400633.

⁴⁹ *ILJug* 370 = *ILLPRON* 1862, *HD066841* = *lupa* 13332 = *EDCS*-14400628.

⁵⁰ *ILJug* 374 = *ILLPRON* 1866, *HD066840* = *lupa* 4126 = *EDCS*-14400632.

D(is) M(anibus). | C(aius) Sp(ectatius) Secu[ndinus] | v(ivus) f(fecit) s(ibi) e^t Tut(oriae) Avitae | con(iugi) carissimae | an(norum) LV. | E^t C(aio) Sp(ectatio) Cerv(a)e fil(io) a^n(norum) XXVIII | e^t C(aio) Rusticio Tutori | nepoti a^n(norum) XII XXX | e^t Rusticium (!) Albinu (!) f(filium).

Spect(atiae) Sev- | erin(a)e a^n(norum) XXV.

Spectatius Avitus an(norum) LXXX [---] | Aurelia Severina [---].⁵¹

Prevod: Božanskim Manom. Gaj Spektacij Sekundin je za življenja postavil sebi in najdražji ženi Tutoriji Aviti, stari 55 let, in sinu Gaju Spektaciju Cervi, staremu 28 let, in nečaku Gaju Spektaciju Tutorju, staremu 12, in sinu Rusticiju Albinu, staremu 30 let. Spektaciji Severini, stari 25 let.

Spektacij Avit, star 80 ... Avrelija Severina ...

Rustic[---] | [---] | Tertul- | liano | [---].⁵²

Prevod: Rusticiju ... Tertulijanu ...

D(is) M(anibus).⁵³

Prevod: Božanskim Manom.

D(is) M(anibus). | [---] | [---] | [---] di[---] | [---].⁵⁴

Prevod: Božanskim Manom.

Komentar: *Vindonius* je gentilno ime keltskega izvo-ra. Njegov sestavni del je element *Vind-*, za katerega je zelo verjetno, da izhaja iz keltskega jezika (galsko **vindos* bel, svetel, lep; kar je sorodno z irskim *fionn*, velškim *gwyn*).⁵⁵ Gentilno ime *Spectatii*⁵⁶ se največkrat pojavi v Noriku, pa tudi v Panoniji in Belgiji.⁵⁷ Spektaciji so imeli v Celeji posebej pomembno vlogo, na kar lahko poleg samega števila imen sklepamo prav na osnovi izredno bogate grobnice, ki so si jo dali postaviti v Šempetru.⁵⁸ Napisi na omenjeni nekropoli to dejstvo potrjujejo: *Caius Spectatius Finitus* in *Caius Spectatius Priscianus* sta bila namreč v Celeji župana (*duumvir*), kar je bila najvišja funkcija v upravi municipija ali kolonije. Povezana je bila s premoženjskim censusom. Bogastvo družine se manifestira tudi

v postavljeni grobnici, ki je eden najlepših primerov svoje vrste sploh.⁵⁹ Gaj Vindonij Sukces (*Caius Vindonius Successus*) pa je opravljal funkcijo edila, ki je bil podrejen duumviru. Edile so izvolili dekurioni, opravljali pa so določene pravne naloge ter skrbeli za gradnje in infrastrukturo v mestih.⁶⁰

V Šempetru najdemo dva člana družine *Statutii*, očeta in sina, na kar lahko sklepamo že iz njunih osebnih imen: *Secundus*, *Secundianus*.⁶¹ Morda prese- neča dejstvo, da je oče tisti, ki mu je ime *Secundianus*, saj je veljalo, da so sinovom dajali imena, ki so jih izpeljali iz očetovega imena. Na tem mestu bi torej pričakovali ravno obratno; po drugi strani pa lahko sklepamo, da se je oče z že izpeljanim imenom – če je želel s svojimi potomci ohraniti vez prek imena – poslužil obratne poti.⁶² Osnova *Secund-* je pri obeh še vedno ostala ista, kar je dovolj dobro nakazovalo sorodstveno razmerje. Alföldy na osnovi podobnosti imen, ki so omenjena na napisih edikul v Šempetru, predvideva možne sorodstvene vezi med posameznimi družinami, predvsem med *Spectatii* in *Statutii*.⁶³ Konkretnega dokaza za to sicer nimamo, gotovo pa obstaja verjetnost, da so si na istem mestu postavile grobnice družine, ki so bile tako ali drugače poveza- ne, pa naj bo prek sorodstva, premoženja ali funkcij v upravi in gospodarstvu nekega mesta.

Tudi Eniji so v Celeji sodili med premožnejše družine, o čemer priča ena izmed mogočnih grob- nic v Šempetru, kjer so v okolici najverjetneje imeli posesti. Osebe s tem gentilicijem so priseljenci iz se- verne Italije.⁶⁴ Ime *Ennius* se je lahko uporabljalo kot osebno ime (*cognomen*), a je bilo veliko pogostejše kot gentilicij (*gentilicium*), še posebej v Italiji. Meid ome- nja imena *Enna*, *Ennia*, *Eninna*, *Enno*, katerih kore- nine bi lahko našli v številnih jezikih, gotovo tudi v keltskem.⁶⁵ Ta imena so pogosta tudi v Emoni in na Igu, kjer skupaj z drugimi podobnimi imeni tvorijo težko opredeljivo enoto, t. i. severnojadransko jezi- kovno skupino,⁶⁶ ki jo na novo opredeli Repanšek.⁶⁷

⁵¹ *ILJug* 373 = *ILLPRON* 1865, *HD017914* = *lupa* 13343 = *EDCS*-14400631.

⁵² *ILJug* 376a = *ILLPRON* 1868, 1869, *HD066839* = *EDCS*-14400634.

⁵³ *ILJug* 376c = *ILLPRON* 1871, *HD066837* = *EDCS*-14400637.

⁵⁴ *ILJug* 376b = *ILLPRON* 1870, *HD066838*.

⁵⁵ Imena na *Vindu-* so bila še posebej priljubljena v Noriku; prim. *OPEL* IV, 172; Lochner von Hüttenbach, *Personennamen*, str. 183. Meid, *Keltische Personennamen*, str. 210–211, govori o *Vind-* imenih, med katerimi razloži imena *Vinda*, *Vindo*, *Vindaina* in *Vindelio*. Na tem mestu je mogoče najti tudi natančno etimologijo imen na *Vind-*.

⁵⁶ Zajac, *Einige vermögende Familien*, str. 84–85.

⁵⁷ *OPEL* IV, 90. Ime je najverjetneje tvorjeno s pripono *-ius* iz latinskega imena *Spectatus*. Pripona *-ius* je značilna za tvorbo novih imen v pozni antiki; Solin trdi, da so se takšna imena začela pogostejše pojavljati od 3. stoletja naprej (prim. Solin, *Die innere Chronologie*, str. 140).

⁵⁸ Prim. Kremer, *Antike Grabbauten*, str. 27–52 (za vse nekro- pole v Šempetru).

⁵⁹ Pri tem je zanimivo še vprašanje datacije; edikulo so postavili pred uvedbo *Constitutio Antoniniana*, saj lahko na napisu še preberemo navedbo volilnega okrožja (*tribus: Cla(udia)*), po drugi strani pa tudi nekako po letu 160, saj so bili pred tem pridevniki kot *infelicitissimus* na našem območju zelo redki. Prim. Wedenig, *Administration*, str. 143–144 (C 34); Kremer, *Antike Grabbauten*, str. 35–42; prim. še Zajac, *Einige vermögende Familien*, str. 84–85.

⁶⁰ Wedenig, *Administration*, str. 20–21; Langhammer, *Rechtliche und soziale Stellung*, str. 149–156.

⁶¹ *ILJug* 374.

⁶² Takšna pot se zdi verjetnejša tudi zaradi tega, ker lahko na- pis okvirno postavimo v nekoliko poznejše obdobje (2. pol. 2. st./3. st.).

⁶³ Alföldy, *Noricum*, str. 125–127; glej predvsem rodoslovno de- blo na str. 126.

⁶⁴ Zajac, *Einige vermögende Familien*, str. 72–73.

⁶⁵ Meid, *Personennamen*, str. 271.

⁶⁶ Katičič, *Keltska osobna imena*, str. 159.

⁶⁷ Repanšek, *Quiemonis*, str. 321–357, predvsem str. 324 in 328.

Imeni *Bellicius*⁶⁸ in *Ursina* sta razmeroma splošni; *Ursina* je bila pogosto dokumentirana v Noriku; prim. *OPEL* IV, 186–187. *Gens Atilia*, ki je bila italškega izvora, je bila razširjena po vsem imperiju, še posebej v Italiji, Hispaniji in Galiji. Nekaj primerov poznamo iz Norika, predvsem iz njegovega južnega dela (prostor med Celejo in Flavijo Solvo). Tudi *Atilii* so sodili med finančno dobro preskrbljeno celejsko lokalno elito, saj so izpričani kot mestni magistrati (*CIL* III 5225).⁶⁹

Med spomeniki, ki so jih našli v Šempetru ali njegovi neposredni bližini, prevladujejo nagrobniki. Le dva imata votivni značaj in sta vezana na kulturno-religiozne prakse. Na obravnavanem prostoru se srečamo z boginjo *Carvonio*, ki je ne poznajo nikjer drugje. Njeno ime je najverjetneje keltskega izvora, saj je v Galiji dokumentirano tako kot osebno ime kakor tudi kot toponim *Carvo* – in je predvidoma povezano z besedo **car-vo-s* s pomenom »jelen« oziroma splošno »srnjad«; hipoteza J. Zajaca, da gre za rečno božanstvo, se tako zdi manj verjetna. Povsem mogoče pa je, da je bila boginja narave, gozdov in lova kakor Artemida oziroma Diana, ki je prav tako odigrala pomembno vlogo v keltskem svetu.⁷⁰

Drugi oltar je posvečen Jupitru, Najboljšemu in Največjemu, Dolihenskemu (*Iuppiter Optimus Maximus Dolichenus*). Njegov kult se je razširil po večini provinc zunaj Rima, predvsem ob Donavi in Renu, pa tudi v Britaniji. V Noriku in Panoniji je razmeroma dobro dokumentiran. Kult, ki ni imel samo vojaškega značaja, je poudarjal tudi lojalnost cesarju, predvsem v času Severov;⁷¹ vsekakor pa je bil Jupiter Dolihenski priljubljen med vojaštvom.

Na oltarju iz Šempetra so omenjeni trije svečeniki (glej zgoraj), od katerih sta dva znana že z drugih lokacij: Avrelij Bassus (*Aurelius Bassus*) je že postavil oltar za istega Jupitra (*AE* 1933, 121), Avrelij Akvila (*Aurelius Aquila*) pa je dokumentiran kot svečenik iz Weitinga v Noriku (*CIL* III 5021). Epigrafsko gradivo iz donavskih provinc (Norik, Panonija, Mezija, Dacija) kaže na to, da so bili »Dolihenovi« svečeniki običajno organizirani v skupine po tri.⁷² Na spomeniku sta omenjena cesar Makrin (11. april 217–8. junij 218) in njegov sin Diadumenijan (14. september 208–junij 218), ki sta umrla nasilne smrti, zatem pa ju je doletela *damnatio memoriae*.

Sklepne misli

Ob zaključku lahko ugotovimo, da se Spodnja Savinjska dolina pravzaprav ne more postaviti z velikim številom napisnih spomenikov, sploh če bi odmislili nekropolo v Šempetru, ki že sama po sebi predstavlja enoto in smo jo na tem mestu kot takšno tudi predstavili. Vendar pa nas dejstvo, da je spomenikov razmeroma malo, ne sme ovirati pri tem, da bi jim pripisali pomen, ki si ga zaslužijo. Ne glede na njihovo velikost, poškodovanost in na nekaterih zanemarljivo količino napisa (besedila) so to vendarle prva ohranjena besedila z obravnavanega prostora, zato jim je treba nameniti pozornost, ki si jo zaslužijo. Običajno ne govorijo o prelomnih dogodkih (vsaj predstavljeni ne), ki bi tok zgodovine obrnili v popolnoma drugo smer, popeljejo pa nas v svet posameznikov in njihovih družin; pokažejo nam tudi malega človeka, o katerem je zgodovina dolga leta (praktično stoletja) molčala. Besedila na napisih pogosto pritegnejo tudi jezikoslovce, saj lahko prav s pomočjo uporabljene latinščine ugotavljajo določene zakonitosti razvoja jezika.

S tem prispevkom smo želeli predstaviti ljudi, ki so omenjeni na napisih na tem prostoru, saj gre za prve pisno dokumentirane posameznike sploh. Velika večina spomenikov je nagrobnikov (samo dva sta oltarja), kar je za preučevanje omenjenih posameznikov morda bolj koristno, saj je na njih več osebnih podatkov, po drugi strani pa nam prav votivni spomeniki veliko povedo o religioznih in kulturnih praksah teh ljudi. Čeprav je obravnavano območje razmeroma majhno, nam kljub temu poda prežet rimske provincialne družbe: tu srečamo tiste, katerih imena so sestavljena iz treh delov (*tria nomina*) in za katere lahko predvidevamo rimsko državljanstvo ali vsaj pripadnost municipalni eliti, torej vladajočemu razredu bližnje Celeje, kamor so ti kraji upravno sodili. V ta krog bi lahko uvrstili Ulpije z Gomilkega ter večino družin in posameznikov z edikul in stel v Šempetru, torej Belicija Viktorja (*Bellicius Victor*), Spektacije, Vindonije, Enije in Statucije. Z bogatimi šempetrskimi grobnicami se lepo skladajo napisi na njih, saj izrecno omenjajo tiste, ki so v Celeji opravljali najvišje funkcije ter delovali na najvišjih položajih. Kot takšni so morali doseči finančni oziroma premoženjski cenzus. Dekurioni – člani mestnega sveta (*Bellicius Victor*) –, edili (*Caius Vindonius Succesus*) in duumviri (*Caius Spectatius Priscianus*, *Caius Spectatius Finitus*) so gotovo sodili med najbogatejše Celejane, zato so si lahko privoščili tako razkošne grobnice, kot so te v Šempetru. Fragmentarno ohranjen spomenik iz Petrovč omenja še enega duumvira in njegovo družino. Napisi iz Spodnje Savinjske doline omenjajo italške gentilizije, ki govorijo o priseljevanju italških kolonistov iz severne Italije: Trosiji, Rufiji, Spektaciji, Eniji ...

⁶⁸ Več o izvoru tega latinskega gentilizija v Wedenig, *Administration*, str. 117–118, C 9.

⁶⁹ Zajac, *Einige vermögende Familien*, str. 71; *OPEL* I, 199–201.

⁷⁰ Šašel Kos, *Pre-Roman Divinities*, str. 137–138.

⁷¹ Več o kultu in njegovem širjenju v Speidel, *Iuppiter Dolichenus*; za splošne značilnosti pa glej Hörig, *Iuppiter Dolichenus*, str. 2136–2179.

⁷² Popescu, *Iupiter Dolichenus*, str. 167–181.

Na obravnavanih napisih najdemo tudi pripadnike nižjih družbenih slojev: nekaj osvobožencev in sužnja Albana (*Albanus Hespiani servus*) z ženo Suro, pri kateri sicer ni zapisan suženjski status, a ga vendarle lahko predvidimo. Osvoboženec Maksim (osvoboženec Antonijev) si je z ženo Vercilo (*Vercilla*) dal postaviti bogat spomenik, ki znova potrjuje dejstvo, da so osvoboženci pogosto obogateli in živeli razmeroma razkošno življenje. Dva osvoboženca sta izpričana na nagrobnikih iz Galicije (*Gaius Rufius Symphonus* in neki osvoboženec mesta Celeje, čigar ime se sicer ni ohranilo); nagrobnika resda nista ohranjena v celoti, a tudi takšna se lepo skladata s pravkar navedenim dejstvom, da so bili osvoboženci pogosto zelo dobro situirani, saj so si le tako lahko privoščili tako lepe nagrobnike.

Med ohranjenimi spomeniki sta le dva oltarja, torej spomenika votivne narave. Oba izvirata iz Šempetra oziroma njegove neposredne bližine, namreč iz Dobrteše vasi, kjer se je ohranil oltar, posvečen Karvoniji (*Carvonia*), ki jo bolj povezujemo z avtohtonim prebivalstvom, saj je njeno ime keltskega izvora. Še najverjetneje se zdi, da lahko v njej najdemo vzporednice grško-rimskima boginjama Artemidi in Diani; v tem primeru bi šlo za boginjo narave, gozdov in lova. Drugi oltar, ki ga lahko s pomočjo cesarjev Makrina in Diadumenijana natančno datiramo, je posvečen Jupitru, Najboljšemu in Največjemu, Dolihenskemu. Na oltarju so omenjeni tudi trije svečniki (*Aurelius Bassus*, *Aurelius Aquila* in *Varinus*), od katerih sta Avrelija znana že od drugod. Če se v tem kontekstu prestavimo za približno 400 let naprej, ko se je na naših tleh že oblikovala krščanska cerkvena uprava s škofijskimi središči, je treba omeniti še škofa Gavdencija in njemu posvečen spomenik, ki v številnih pogledih preseneča, saj je zapisan v korektnih heksametrih in je opremljen celo z akrostihom.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

- Alföldy, Géza: *Noricum*. London, Boston: Routledge & K. Paul, 1974.
- Alföldy, Géza: Die Personennamen in der römischen Provinz Noricum. *Colloques internationaux du C. N. R. S. N. 564 – L'onomastique latine* (13–15 octobre) (ur. N. Duval). Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1977, str. 249–264.
- Bratož, Rajko: Kratek oris zgodovine krščanstva na Slovenskem v pozni antiki. *Zgodovinski časopis* 35, 1981, str. 205–221.
- Bratož, Rajko: Krščanstvo v antiki. *Zgodovina Cerkev na Slovenskem* (ur. M. Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 11–27.
- Bratož, Rajko in Slavko Ciglenečki: Lodierna Slovenia. *Aquileia romana e christiana fra II e V secolo*, *Antichità altoadriatiche* 47, 2000, str. 489–533.
- Dardaine, Sylvie: Les affranchisés des cités dans les provinces de l'occident Romain: statut, onomastique et nomenclature. *Ciudades privilegiadas en el occidente romano* (ur. J. González). Sevilla: Secretariado de Publicaciones, Universidad de Sevilla, Diputación de Sevilla, 1999, str. 213–228.
- Evans, David Ellis: *Gaulish Personal Names: a Study of some Continental Celtic Formations*. Oxford: Clarendon Press, 1967.
- Hörig, Monika: Juppiter Dolichenus. *ANRW* II, 17/4, 1984, str. 2136–2179.
- Kajanto, Iiro: *The Latin Cognomina*. (Commentationes Humanarum Litterarum, XXXVI 2). Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1965.
- Kajanto, Iiro: The Emergence of the Late Single Name System. *Colloques internationaux du C. N. R. S. N. 564 – L'onomastique Latine* (13–15 octobre 1975) (ur. N. Duval). Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1977, str. 421–430.
- Kakoschke, Andreas: *Ortsfremde in den römischen Provinzen Germania inferior und Germania superior*. (Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 5). Möhnesee: Bibliopolis, 2002.
- Kastelic, Jože: *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih: Šempeter v Savinjski dolini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1998.
- Katičič, Radoslav: Keltska osobna imena u antičkoj Sloveniji. *Arheološki vestnik* 17, 1966, str. 145–168.
- Klemenc, Josip in Vera Kolšek in Peter Petru: Antične grobnice v Šempetru. *Antike Grabmonumente in Šempeter. Katalogi in Monografije* 9. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1972.
- Kolšek, Vera: Savinjska dolina v rimski dobi. *Savinjski zbornik* (1959), str. 118–131.
- Kolšek, Vera: Vzhodni del antične nekropole v Šempetru. *Katalogi in monografije* 14. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1977.
- Kolšek, Vera: Nova arheološka odkritja v Šempetru v Savinjski dolini. *Savinjski zbornik* 5 (1983), str. 83–88.
- Kremer, Gabriele: *Antike Grabbauten in Noricum. Katalog und Auswertung von Werkstücken als Beitrag zur Rekonstruktion und Typologie*. Wien: Österreichisches Archäologisches Institut, 2001.
- Langhamer, Walter: *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und der Decuriones in der Übergangsphase der Städte von sich selbst-verwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des Spätantiken Zwangsstaates* (2.–4. Jahrhundert der römischen Kaiserzeit). Wiesbaden: Steiner, 1973.
- Lochner von Hüttenbach, Fritz: *Die römischen Personennamen der Steiermark. Herkunft und Auswertung*. Graz: Leykam, 1989.
- Mainardis, Fulvia: *Kai; nu'n jRwmai'oi mevvn ejj-sin a{pante~. L'evoluzione delle formule onomastiche*

- nelle iscrizioni della *Transpadana romana* (neobjavljena disertacija). Roma, 1997.
- Mainardis, Fulvia: Tracce di onomastica Celtica nell'epigrafia preromana e Romana delle regioni nord-orientali. *I Celti nell'Alto Adriatico*. Atti delle tre giornate internazionali di studio, Trieste, 5–7 aprile 2001 (ur. G. Cuscito). Edizioni Quasar 48. Trieste: Editre, 2001, str. 55–69.
- Mainardis, Fulvia: Norma onomastica e uso del nome in Aquileia Romana: alcune riflessioni. *Aquileia dalle origini alla costituzione del ducato Langobardo. Storia – Amministrazione – Società*. Atti della XXXIII settimana di Studi Aquileiesi, 25–27 aprile 2002 (ur. G. Cuscito). Edizioni Quasar 54. Trieste: Editreg, 2003, str. 559–589.
- Maver, Andreja: The arcade tomb in Šempeter, Slovenia – an attempt at a reconstruction / Arkadna grobnica v Šempetru v Savinjski dolini – poskus rekonstrukcije. *Arheološki vestnik* 55, 2004, str. 343–414.
- Meid, Wolfgang: *Keltische Personennamen in Pannonien*. Series Minor 20. Budapest: Archaeolingua alapítvány, 2005.
- Popescu, Mihai: Jupiter Dolichenus, ses trois prêtres et les soldats du Danube. *Médiateurs culturels et politiques dans l'empire romain* (ur. A. Gangloff). Paris: De Boccard, 2011, str. 167–181.
- Repanšek, Luka: *Quiemonis* and the epichoric anthroponymy of Ig / *Quiemonis* v luči avtohtonih izanskih osebnih imen. *Arheološki vestnik* 67, 2016, str. 321–357.
- Salway, Benet: What's in a Name? A Survey of Roman Onomastic Practice from c. 700 B. C. to A. D. 700. *Journal of Roman Studies* 84, 1994, str. 124–145.
- Salomies, Olli: *Die römischen Vornamen. Studien zur römischen Namengebung*. (Commentationes Humanarum Litterarum 82). Helsinki: Societas Scientiarum Fennica, 1987.
- Salomies, Olli: Names and identities. Onomastics and prosopography. *Epigraphic Evidence. Ancient History from Inscriptions* (ur. J. Bodet). London, New York: Routledge, 2001, str. 73–94.
- Scherrer, Peter: Vom *Regnum Noricum* zur römischen Provinz: Grundlagen und Mechanismen der Urbanisierung. *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien. Noricum*. Situla 40 (ur. M. Šašel Kos, P. Scherrer). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 11–70.
- Solin, Heikki: Die innere Chronologie des Römischen Cognomens. *Colloques internationaux du C. N. R. S. N. 564 – L'onomastique Latine* (13–15 octobre 1975) (ur. N. Duval). Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1977, str. 103–146.
- Speidel, Michael P.: *The Religion of Jupiter Dolichenus in the Roman Army*. Leiden: E.J. Brill, 1978.
- Šašel, Jaroslav: Probleme und Möglichkeiten onomastischer Forschung. *Akte des IV. internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik* (ur. Internationaler Kongress für Griechische und Lateinische Epigraphik). Wien: Böhlau Verlag, 1964, str. 352–368 (= *Opera selecta*, 1992, str. 79–98).
- Šašel Kos, Marjeta: *Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic*. Ljubljana: Narodni muzej, 1999.
- Špelič, Miran: *Zgodnjekršćanska latinska poezija*. Ljubljana: Mihelač, 1997.
- Untermann, Jürgen: Vorrömische Namen zwischen Alpen und Donau. *Spätlatenezeit und frühe römische Kaiserzeit zwischen Alpenrand und Donau*. Akten des Kolloquiums in Ingolstadt am 11. und 12. Oktober 2001 (ur. C. M. Hülsen). Bonn: R. Habelt, 2004, str. 25–29.
- Višochnik, Julijana: *Jezikovne značilnosti napisov antične Celeje z okolico kot vir za preučevanje romanizacije celejskega prostora* (neobjavljena disertacija). Ljubljana, 2007.
- Zajac, József: Einige vermögende Familien aus Celeia in der römischen Provinz Noricum (1.–3. Jh. u. Z.). *Rivista storica dell'antichità* 8, 1978, str. 63–88.
- Wedenig, Reinhold: *Epigraphische Quellen zur städtischen Administration in Noricum*. Klagenfurt: Geschichtsverein für Kärnten, 1997.

OKRAJŠAVE

- AJF: Hoffiller, Viktor in Balduin Saria: *Antike Inschriften aus Jugoslawien. Heft I: Noricum und Pannonia Superior*. Zagreb: Narodne novine, 1938.
- ANRW: Aufstieg und Niedergang der römischen Welt.
- ANSI: *Arheološka najdišča Slovenije*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo, Državna založba Slovenije, 1975.
- CIL: *Corpus inscriptionum Latinarum*.
- ILLPRON: Hainzmann, Manfred in Peter Schubert: *Inscriptionum lapidarium Latinarum provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertum indices*, Berolini: 1986.

ELEKTRONSKI VIRI

- Arkas: Arheološki kataster Slovenije: <http://arkas.zrc-sazu.si/> [datum zadnjega dostopa 30. 4. 2017].
- EDCS: Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby http://oracle-vm.ku-eichstaett.de:8888/epigr/epigraphik_de [datum zadnjega dostopa 30. 4. 2017].
- HD: Epigraphische Datenbank Heidelberg <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home?&lang=de> [datum zadnjega dostopa 30. 4. 2017].
- lupa: ubi erat lupa: <http://www.ubi-erat-lupa.org> [datum zadnjega dostopa 30. 4. 2017].

S U M M A R Y

Inhabitants from the Roman period of the Lower Savinja Valley or who is hidden behind the names on epigraphic monuments

Even though the Lower Savinja Valley cannot boast a large number of epigraphic monuments, especially if we disregard the necropolis in Šempeter, it features the earliest preserved texts from the territory concerned, which take us into the world of individuals and their families and present us with the ordinary man, who has for a long time remained an obscure part of history.

The contribution presents persons referred to in inscriptions found in the said area, which are the first ever written records of individuals. The vast majority of monuments are tombstones featuring a number of personal data, whereas votive monuments reveal much about religious and cult practices performed by the said individuals. Even though the area under examination is a relatively small one, it provides us with a cross-section of Roman provincial society: here we encounter people who possessed three names (*tria nomina*) and who may be claimed to have had Roman citizenship or at least ties with the municipal elite, i.e., the ruling class of the nearby Celeia, which held jurisdiction of the area under examination: Ulpiae, Bellicius Victor, Spectatii, Vindonii, Aenii, and Statutii. The richly adorned aediculae in Šempeter mention those who held the highest offices in Celeia: decurions – members of the city council (*Bellicius Victor*), aedils (*Caius Vindonius Succesus*) and *duumvirs* (*Caius Spectatius Priscianus*, *Caius Specta-*

tius Finitus). The fragmentarily preserved monument from Petrovče mentions another *duumvir* and his family. Furthermore, the inscriptions from the Lower Savinja Valley mention Italic demonyms that convey information regarding the immigration of Italic colonists from northern Italy: Trocii, Rufii, Spectatii, Aenii, etc.

There are also records of persons belonging to lower social strata: some freedmen and a slave Albanus (*Albanus Hespiani servus*) with his wife Sura, whose slavery status is not recorded, but can nevertheless be inferred as such. A richly adorned monument erected by freedman Maxim (former slave of Antonio) and his wife Vercila (*Vercilla*) testifies to the fact that many freedmen became rich. The names of two freedmen are inscribed on tombstones from Galicia (*Gaius Rufius Symphonus*) and a freedman from Celeia. The preserved monuments only include two altars, both originating from Šempeter or its immediate surroundings; an altar that has been preserved in Dobrteša vas was most likely dedicated to autochthonous Carvonia, which may be deemed on a par with the Greek-Roman goddesses Artemis and Diana. The second altar, which can be dated with precision thanks to the mention of Emperors Macrinus and Diadumenian, was dedicated to Jupiter Optimus Maximus Dolichenus. The altar also mentions three priests, *Aurelius Bassus*, *Aurelius Aquila* and *Varinus*, with Aureliuses already being known from other areas. Moving forward in this context for approximately four hundred years, when the Christian ecclesiastical administration established itself with diocesan centres, mention should also be made of Bishop Gaudentius and the monument dedicated to him. One of the most striking features of the latter is the epigraph featuring metrically correct hexameters and even an acrostic.